

K teoretickým východiskům vojenskoekonomického prognózování

Realizace generální linie výstavby rozvinuté socialistické společnosti a dlouhodobé hospodářské strategie vysoké efektivnosti a kvality veškeré práce je podmíněna mimo jiné i hlubokými změnami v metodách plánovitého řízení národního hospodářství. „Před plánovacími orgány stojí závažný úkol — posílit perspektivnost plánování a připravit dlouhodobý výhled naší ekonomiky. Z něho vycházejí při rozpracování pětiletých plánů, které považujeme za hlavní nástroj realizace hospodářské a sociální politiky strany. Velice důležité bude správně určit priority úkolů a co neefektivnější způsob jejich zabezpečení.“ (XVI. sjezd KSČ. Praha, Svoboda 1981, s. 35.)

Stejně jako v oblasti národohospodářské je stále aktuálnější potřeba prognózování a dlouhodobého plánování i v oblasti plánovitého řízení vojenské výstavby, respektive v procesu řízení obrany vůbec. Reálným potvrzením této skutečnosti jsou především jednotlivá usnesení předsednictva ÚV KSČ, rady obrany státu a další opatření přijatá ústředními stranickými a státními orgány na tomto úseku v posledních letech.

Systém řízení obrany ČSSR je orientován těmito dokumenty k trvalému rozvíjení prognostické činnosti, k analýze perspektivních požadavků, rozpracování koncepcí a dlouhodobých plánů. A to nejen na úrovni rady obrany státu, rad obrany

obou republik a jejich sekretariátů, ale i ve federálních a republikových orgánech a institucích. Prognózování a dlouhodobé plánování se má stát východiskem zpracování základních dokumentů při zabezpečení příprav obrany ČSSR a řízení státu za branné pohotovosti. Realizace tohoto úkolu podmiňuje do značné míry efektivnost řízení obrany jako celku a pochopitelně i jeho jednotlivých subsystémů. A to především proto, že řešení celé řady klíčových vojenskoekonomických problémů je ve svém celku predeterminací strategicky významných proporcí, které určují celkovou společenskou efektivnost procesu všestranného zabezpečení obrany země.

V komplexu prognostických prací integrovaných do systému řízení obrany je relativně nejvíce rozvinuto **vojenské prognózování** [pomineme-li v této souvislosti významnou vazbu řízení obrany na oblast ekonomického a vědeckotechnického prognózování]. Jednou z jeho hlavních oblastí je **prognózování vojenskoekonomické**. Nezbytnost jeho organického začlenění do procesu vojenského plánování je v současnosti akcentována širokou frontou odborníků, kteří se zabývají teoretickými i praktickými otázkami plánování vojenské výstavby a jejího ekonomického zabezpečení.

„Vojenskoekonomické prognózování“, uvádí ve své publikaci J. V. Čujev a J. B. Michajlov, „které se uskutečňuje v neroz-

ky celé země (anebo i řady zemí), je úzce svázáno se všemi částmi systému vojenského prognózování, neboť vojenskoekonomické prognózy tvořící vstupní informaci těchto částí, představují ohraničení pro zabezpečení ozbrojených sil jak v míru, tak i v době ozbrojeného konfliktu... Údaje vojenskoekonomického prognózování umožňují řešit úkoly racionální kvalitativní i kvantitativní struktury ozbrojených sil, které by mohly splnit vytyčené úkoly při minimálním vynaložení zdrojů (nebo realizovat maximální množství úkolů při daných zdrojích.) (Čujev,

J. V., Michajlov, J. B.: Prognostirovanije v voennom dele, Moskva, Voenizdat 1975, s. 24—25.)

Vzhledem k tomu, že v současné odborné literatuře je řešení teoretických otázek vojenskoekonomického prognózování všeobecně postrádáno, zaměřím se v článku na elementární a výchozí problematiku vojenskoekonomického prognostického výzkumu. Vymezím obecné a zvláštní teoreticko-metodologické základy vojenskoekonomického prognózování, jeho objekt, předmět a místo v systému řízení ekonomického zabezpečení obrany.

Je mimo veškerou pochybnost, že určení obecných a zvláštních teoreticko-metodologických základů vojenskoekonomického prognózování má značný teoretický, ale i praktický význam. Umožňuje stanovit, které vědní disciplíny tvoří obecný světónázorový, teoretický a metodologický základ efektivního prognostického výzkumu, z jakých nástrojů se skládá zvláštní aparát vojenskoekonomického prognózování a jaký je vzájemný vztah těchto obecných a zvláštních základů.

Obecným teoreticko-metodologickým základem vojenskoekonomického prognózování je marxismus-leninismus, integrující vědeckou filozofickou metodu a metody politické ekonomie a vědeckého komunismu. „Právě marxismus-leninismus ve svém celku a ne jakákoli z jeho hlavních součástí spočívá na základech marxisticko-leninské metodologie ... systém vědecké metodologie marxismu-leninismu má tři úrovně: a) marxisticko-leninskou filozofii, vystupující jako všeobecná (filozofická) metodologie vědeckého poznání a praktické činnosti; b) metodologii marxisticko-leninské politické ekonomie a vědeckého komunismu; c) logiku vědy, zkoumající všeobecné metody.“ (Marxisticko-leninská filozofie jako systém. Moskva, Nauka 1981, s. 239—240.)

Je zřejmé, že ne všechny principy, zákony, kategorie a metody marxismu-leninismu mají k vojenskoekonomickému prognózování bezprostřední vztah. U většiny z nich tuto vazbu zprostředkovávají ostatní disciplíny či teoretické systémy, které plní vůči vojenskoekonomickému prognózování metodologickou funkci — především marxisticko-leninské učení o míru, válce a armádě, socialistická vojenská věda, teorie válečné ekonomiky a marxisticko-leninská prognostika.

Vzájemný vztah mezi marxismem-leninismem, marxisticko-leninským učením o míru, válce a armádě a marxisticko-leninskou prognostikou rozpracoval podrobně K. Holcr. (Holcr, K.: Vojenská prognostika. Praha, Naše vojsko 1981.) Vazba mezi teorií válečné ekonomiky a vojenskoekonomickým prognózováním je pak charakteristická tím, že teorie válečné ekonomiky je teoreticko-metodologickým východiskem především z hlediska rozpracování takových zásadních problémů, jakými jsou příprava národního hospodářství, na potřeby a prostředky obrany, dále rozpracování otázek efektivnosti využití prostředků obrany, vědeckého řízení vojenské a válečné ekonomiky apod. Tyto získané poznatky jsou, v jednotě s celkovou metodou teorie válečné ekonomiky, metodologickým klíčem pro organizaci plánovitého řízení ekonomického zabezpečení obrany a tím i pro rozvoj samotného vojenskoekonomického prognózování.

Vojenskoekonomické prognózování se opírá také o principiální závěry socialistické vědy, a to především v takových oblastech jakými jsou organizace a příprava ozbrojených sil na válku, její charakter a způsoby vedení, vojenskoekonomická příprava země na vedení ozbrojeného zápasu, tvorba materiálních rezerv, oblast využití výsledků vědeckotechnického rozvoje pro zabezpečení obrany apod.

Strukturu metody vojenskoekonomického prognózování nevyčerpává pouze teoretický aparát marxismu-leninismu, marxisticko-leninského učení o míru, válce a armádě, socialistické vojenské vědy, teorie válečné ekonomiky a marxisticko-leninské prognostiky. Neumožňuje přirozeně zmocnit se specifických jevů a procesů ekonomického zabezpečování obrany v potřebné konkrétnosti a komplikovaných vazbách.

Proto vojenskoekonomický prognostický výzkum aplikuje nejen tradiční, ale i novější metody uplatňované především v oblasti ekonomického a vědeckotechnického prognózování a vojenskoekonomické analýzy. Tyto metody se ve velké většině případů zrodily v rámci vývoje řady speciálních teorií — především jednotlivých partií aplikované matematiky, systémové analýzy, ekonomicko-matematického modelování. Prudký rozvoj těchto disciplín a rostoucí možnosti využití výpočetní techniky umožňují stále širší přechod od izolovaných lokálních úloh k makroekonomickým, od statického modelování k dynamickému, od deterministických formulací k neurčitosti. Tyto tendence jsou z hlediska rozvoje vojenskoekonomického prognózování a vojenského prognózování vůbec mimořádně závažné a vyžadují ohled při praktické organizaci prognostického výzkumu a rozpracování jeho teoretické báze.

Stručnou analýzu problematiky teoreticko-metodologických základů vojenskoekonomického prognózování můžeme shrnout do těchto závěrů:

Vojenskoekonomické prognózování není, a vývojově vzato nemůže být, autonomní uzavřeným systémem metod a postupů, které se zrodily v rámci této speciální činnosti. Naopak, je typicky interdisciplinární povahy a souvisí se sférami politické, sociálně ekonomické a vědeckotechnické aktivity, s nimiž je vzájemně propojeno vazbami specificky společenské aplikace na oblast vojenství.

Spoluúčastní se řešení problémů, které mají objektivně řadu aspektů. Proto je potřeba komplexnosti a systémovosti v rozvoji vojenskoekonomického prognózování specifickým výrazem požadavků na celkové zkvalitnění řízení obrany a jeho ekonomické zabezpečení. Významné místo má v tomto procesu respektování dialektiky obecných a zvláštních teoreticko-metodologických základů prognostického výzkumu ve vojenskoekonomické oblasti. Jsem toho názoru, že **obecné teoreticko-metodo-**

logické základy vojenskoekonomického prognózování tvoří marxismus-leninismus jako celostátní systém filozoficko-sociologických, sociálně ekonomických a sociálně politických poznatků, marxisticko-leninské učení o míru, válce a armádě jako světově obecný a metodologický základ věd studujících válku a armádu, systém poznatků socialistické vojenské vědy, teorie válečné ekonomiky zdůvodňující nejefektivnější řešení problémů ekonomického zabezpečení obrany a marxisticko-leninská prognostika, jako obecná teorie a metodologie prognózování.

Při rozvoji vojenskoekonomického prognózování je nezbytné využívat principiálních závěrů a zákonů řady speciálních teorií a aplikovat nové efektivní postupy výzkumu. Jde především o nástroje, které vznikly a rozvíjejí se v rámci aplikované matematiky, systémové analýzy a v souboru disciplín, které se formují na rozhraní matematiky, ekonomiky a kybernetiky — tedy v rámci vývoje ekonomicko-matematických metod. Souhrn nástrojů a metod těchto disciplín pak tvoří **zvláštní teoreticko-metodologický základ vojenskoekonomického prognózování**. Mezi nimi nabývají v současnosti stále více na významu ty postupy, které umožňují organizovat vojenskoekonomický prognostický výzkum jako interakční proces — tj. metody matematického modelování, aplikace vědeckých postupů týmové práce a využití možností dialogových systémů „člověk — počítač“.

Je přirozené, že praxe vojenskoekonomického prognózování dialekticky překonává strnulost jakékoli formální klasifikace, která má vždy podmíněný charakter a relativní význam. Na druhé straně je však důkladná znalost a rozvíjení obecných a zvláštních teoreticko-metodologických základů vojenskoekonomického prognózování předpokladem nezbytné jednoty obecných a zvláštních metod a odůvodněného výběru adekvátních prognostických postupů při řešení praktických úloh.

Předpokladem, který podmiňuje další zkoumání místa činu a úlohy vojenskoekonomického prognózování při řízení ekonomického zabezpečení obrany, je vymezení objektu a předmětu vojenskoekonomického prognózování.

Při řešení této otázky je třeba brát v úvahu tu skutečnost, že prognózování vůbec má svůj funkční význam ve všech vědeckých disciplínách, respektive jako

učení o budoucím vývoji předmětu dané vědy, je vyústěním procesu poznání v uvedeném oboru. Nelze tedy hovořit o objektu a předmětu prognózování vůbec, ale vždy jen v těch konkrétních souvislostech, v nichž daný vědní obor zkoumá jednotlivé stránky objektivní reality. Stejně tak jako není subjektivní a nahodilý proces vyčleňování objektu těchto vědních disciplín, není živelné ani vyčleňování ob-

jektu a předmětu prognózování. Stávají se jím pouze ty stránky, vlastnosti a vztahy objektivní reality, jejichž budoucí vývoj je společensky nezbytné předvídat. Určujícím momentem jsou potřeby a zájmy společenského rozvoje a praxe výstavby a obrany socialismu.

Cílem vojenskoeconomického prognózování, jako organické součásti procesu řízení ekonomického zabezpečení obrany, je výzkum těch jevů „... které jsou svým významem, zaměřením a formou vojenské, ale svým obsahem jsou ekonomické.“ (Cavar, J. a kol.: Základy vojnové ekonomiky. Praha, Naše vojsko 1980, s. 33.) Ovšem stejně jako v případě teorie válečné ekonomiky, je zpravidla objekt vojenskoeconomického prognózování podstatně užší než u prognózování ekonomického či vojenského vůbec. **Objekt vojenskoeconomického prognózování** tvoří obvykle jen ta část ekonomické reality, která přímo či zprostředkovaně souvisí se zabezpečováním obrany a ty úseky vojenství, jejichž ekonomické aspekty je společensky žádou-

cí analyzovat ve střednědobém či dlouhodobém časovém horizontu.

Tím ovšem neopomíjíme tu skutečnost, že z jistého hlediska, např. při zkoumání budoucího možného vývoje ekonomického a válečně ekonomického potenciálu, se může stát objektem vojenskoeconomického prognózování národní hospodářství země, ale i společenství jako celku. Stejně tak i při analýze konkrétních problémů, které souvisí se stupněm adaptace, mobilnosti a odolnosti ekonomiky jako základu vojenské síly státu apod.

Předmětem vojenskoeconomického prognózování je budoucí možný vývoj systémů a procesů, jejichž kvantitativní či kvalitativní znaky jsou určovány pro potřebu konkrétního řešení vojenskoeconomické úlohy anebo pro tvorbu střednědobých koncepcí.

Definování objektu a předmětu vojenskoeconomického prognózování je teoretickým východiskem vymezení samotného pojmu vojenskoeconomická prognóza.

Porovnání názorů jednotlivých odborníků z oblasti ekonomického a vojenského prognózování svědčí o tom, že převážná většina autorů ze socialistických zemí se shoduje v charakteristice základních rysů prognózy vůbec a ekonomické či vojenské prognózy zvlášť. Na uvedených vymezeních je podstatné, že autoři rozlišují mezi pojmy vědecké předvídání a prognóza, zdůrazňují vnitřní souvislost procesu poznání, vědeckého předvídání a prognózování, poukazují na těsné sepětí prognózy s plánem a za její významné rysy považují vědeckou zdůvodněnost, pravděpodobnostní charakter, relativně vysoký stupeň spolehlivosti a variantnost prognózy.

Vezmeme-li v úvahu tyto přístupy, můžeme vojenskoeconomickou prognózu definovat jako vědecky zdůvodněný soud (systém soudů) o budoucím vývoji a stavu jednotlivých prvků a oblastí ekonomického zabezpečení obrany v době míru a v ozbrojeném zápalu.

Pokud hovoříme o místě vojenskoeconomického prognózování v plánovitém řízení ekonomického zabezpečení obrany, pokládáme za potřebné upřesnit tuto skutečnost. Plánovitě řízení ekonomického zabezpečení obrany neztotožňujeme pocho- pitelně se samotným procesem plánování, neboť fázi tvorby plánu se řízení ekonomického zabezpečení obrany nevyčerpává. Zahrnuje široké spektrum prací, které

souvisí s informační, analyticko-syntetickou, prognostickou, hodnotící, rozhodovací, realizační, organizační, regulační a kontrolní činností na všech stupních řízení, kde jsou posuzovány vojenskoeconomické otázky obrany.

Nejde tedy jen a pouze o aplikaci vojenskoeconomické prognózy v samotné předplánovací etapě řízení ekonomického zabezpečení obrany, ale i v rovině plánování vojenského, kde analyticko-syntetické, hodnotící a rozhodovací procesy strategické povahy berou v úvahu nejen vojenskou, ale též ekonomická kritéria.

Dále zdůrazňujeme tu elementární skutečnost, že plánovitě řízení ekonomického zabezpečení obrany se v procesu tvorby plánů nevyčerpává jen v zabezpečení vojenské výstavby, ale zahrnuje také mimořádně rozsáhlou oblast hospodářskomobilitačních příprav. Právě sem je v poslední době orientována poměrně intenzivní vědeckovýzkumná činnost. Její výsledky potvrzují, že úspěšné řešení celospolečensky závažných úkolů je v této oblasti podmíněno mimo jiné i intenzivním vojenskoeconomickým prognostickým výzkumem.

Místo vojenskoeconomického prognózování v řízení ekonomického zabezpečení obrany je určeno potřebnou získání orientačních údajů o budoucím možném vývoji dílčích a globálních vojenskoeconomických ukazatelů v rovině jak vojenského

plánování ministerstva národní obrany, tak i v plánování jeho ekonomického zabezpečení a hospodářskomobilizačních příprav, které realizuje Státní plánovací komise. Dále je vymezeno nezbytností prognózovat, přinejmenším ve střednědobém horizontu, dynamiku vývoje jednotlivých oblastí, které jsou předmětem tvorby koncepce a plánu ekonomického zabezpečení obrany ČSSR na pětileté období.

Dosavadní, i když nepříliš bohatá praxe pokusů o tvorbu vojenskoekonomických prognóz potvrzuje, že v současnosti je vojenskoekonomické prognózování součástí předplánovacích procesů, a to jak v oblasti vojenského plánování, tak i plánování ekonomického zabezpečení výstavby armády a hospodářskomobilizačních příprav.

Do značně rozsáhlého komplexu teoreticko-metodologických otázek vojenskoekonomického prognózování patří pochopitelně celá řada dalších složitých problémů spojených především s teoretickým rozvíjením a praktickou aplikací prognostických technik a postupů. Jejich další řešení je podmíněno cílevědomě řízenou a všestranně zabezpečenou týmovou prací odborníků nominovaných z vrcholových řídicích orgánů, teoretických a vědeckovýzkumných pracovišť.

K urychlenému postupu tímto směrem nás zavazují usnesení nejvyšších stranických orgánů, které soustavně zdůrazňují nezbytnost rozvoje a aplikace efektivních metod vědeckého řízení.